

חיים של אהבה עזה

על תורת ארץ ישראל
ותפילת ארץ ישראל.
על גידול תורה,
גידול תפילה,
לקראת ראש השנה

הרב נתן אופנר

בהוצאת בית מדרש רעותא
אלול תשע"ד
© כל הזכויות שמורות
מותד להעתיק ולצלם לצורכי לימוד בלבד

סטודיו אביחיל
לוגו • אות • ספר
052-6509692

בית שמגדלים בו תורה ותפילה

במהלך השתלטותו של נבוכדנאצר על ירושלים, הגיע נבזראדן רב טבחים, עבד מלך בבל, לירושלים. "וישרוף את בית ד' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלים ואת כל בית גדול שרף באש".¹ הביטוי 'בית גדול' זוקק ביאור, מהו ומה משמעותו — אם שרף את כל בתי ירושלים, הרי ברור שגם את הבתים הגדולים שרף, מדוע אם כן מזכירים את 'כל בית גדול' כחטיבה בפני עצמה? גם מבחינה דקדוקית ביטוי זה מוקשה – בית המקדש הינו אכן בית אחד, גם בית המלך הינו בית אחד, בתי ירושלים הינם רבים, ואילו הביטוי 'ואת כל בית גדול' מתפרש שהיו יותר מבית אחד, ומכל מקום כל אחד מהם נידון בפני עצמו כיחיד.

התרגום מפרש "בתי רברביא", כלומר בתים של אנשים גדולים. בעקבותיו הולכים הרד"ק והרלב"ג. כל בית כזה מובחן מחברו, אין זו קבוצת בתים סתמיים, כמו 'כל בתי ירושלים'. אך פירוש זה מוקשה, סוף סוף כל בתי ירושלים נשרפו, ומה מייחד אותם מכל בתי ירושלים? ועוד שבדרך ההדרגה היה ראוי לכתוב בתים אלו כהמשך לבית המלך, כלומר נבזראדן שרף את הלב של הכל, את בית המקדש, ולא רק את הלב והמרכז הפנימי שלנו, המאחד תורה ותפילה; עבודה וחיי דבקות באלוקים חיים, נבזראדן שרף גם את בית המלך, את הבית המגלה את היותנו עם אחד והמרכז את עצמאותנו המדינית. אך נבזראדן לא הסתפק בזה, וכאן היינו מוסיפים גם את איברי המלכות, את 'בתי הגדולים' הוא שרף, ולא רק אותם אלא אף את ירושלים כולה, העושה אותנו להיות אחד. ירושלים שלא נתחלקה לשבטים² משאירה בתוכנו ציפייה לרוממות,

1. מלכים ב' כה' ט'.

2. יומא יב.

והנה גם היא נשרפה. אך הסדר שבפסוק שונה — הנביא מציין את בתי הגדולים אחרי שריפת כל בתי כל ירושלים.

מצודות דוד מפרש שהכוונה להגביל את השריפה, לא את כל בתי ירושלים שרף כי אם רק כל בית גדול, רק את בתי החשובים שרף³. אך לכאורה פשוטו של מקרא אינו מורה כן.

יש אפשרות להבין שמהלך הפסוק אינו בא רק לתאר את גודל החורבן, אלא בעיקר את המהלך השיטתי של נבוזראדן, החותר שלא להותיר לנו סיכוי לצמוח מתוך הקיים. הריכוז האחרון שנותר לנו כשאיינו בנויים באופן לאומי הוא בתי הגדולים. אותם מרכזים פרטיים⁴ משיירים לנו שאריות של זיכרון חי מהו עם, כמו הסנהדרין בתקופת ריב"ז. נבוזראדן רוצה לכלות אף זיכרון זה. לא רק שהוא מכלה את הכוחות הפנימיים הבונים בתוכנו את האפשרות להצמיח עם חי דבק באלוקיו, אלא אף את ניצוצות הזכרון הוא מכלה, ותוקפה של גלות מתחילה בתשעה באב.

חז"ל⁵ למדו אחרת: **"רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי** (נחלקו בפירוש הביטוי בית גדול) **חד אמר מקום שמגדלין בו תורה וחד אמר מקום שמגדלין בו תפילה. מאן דאמר תורה דכתיב 'יגדיל תורה ויאדיר' (הוא מביא ראיה שהביטוי גדול נאמר ביחס לתורה כי נאמר יגדיל תורה ויאדיר) ומאן דאמר מקום שמגדלין בו תפילה דכתיב 'ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה אלישע' ואלישע כי עבד ברחמי הוא דעבד.** (הדיעה השניה מוכיחה את דבריה מאלישע, שאת מופתיו הגדולים פעל מכח תפילתו. הנה כי כן הביטוי גדולה שייך לתפילה.) **תסתיים דרבי יהושע בן לוי הוא דאמר מקום שמגדלין בו תורה, דאמר רבי יהושע בן לוי בית הכנסת מותר לעשותו בית מדרש, תסתיים.**" (מוכח שריב"ל הוא זה שאמר בית שמגדלין בו תורה, כי הוא סובר שקדושת בית מדרש גדולה מזו של בית כנסת, ולכן מותר להפוך בית

3. כך נראה מהתיאור המקביל בדברי הימים ב' פרק כ' פסוק יט'.

4. עיין עין איה ברכות חלק ב' פרק ט' פיסקה קיח' עמוד 301.

5. מגילה כז.

חיים של אהבה עזה • 5

כנסת לבית מדרש, ואם כך טבעי הוא שהוא ייחס את הביטוי גדול לתורה. חז"ל גם הם רואים בפסוק שלבים שלבים בחורבן – בית המקדש נחרב, בית המלך נחרב, ירושלים נחרבת, ולבסוף גם מה שמשתייר אתנו בגלות מאבד מחיוניותו. **'מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד'**.⁶ תורה היא צורת ההתגלות של רבוננו של עולם מיום שחרב בית המקדש. בשם האר"י הקדוש⁷ מובא שעיקר עבודת הבירור בגלות היא על ידי תפילה, תפילה היא צורת הבעת הדבקות החיה בינינו לבין רבש"ע.

בגלות איננו מסוגלים לפרוח, הדבקות מתכנסת לעולם פנימי, רוחני, אצילי, ומתוכו אנו משקיפים על החיים. בארץ ישראל קיימת תביעה לגילוי השייכות והדבקות שלנו באלוקים על כל מרחבי החיים. התורה והתפילה בארץ ישראל הופכות להיות לב המניע את כל החיים, אך בגלות החיים מתכנסים אל הלב, ויש להם שייכות לחיים רק בתור צפייה לעתיד⁸.

חושבים אנו שאמנם התורה מתכנסת, התפילה מתרכזת, אבל התורה עצמה לא נפגעה, התפילה עצמה לא נפגעה, באים חז"ל ומגלים לנו שאין הדבר כן. בתשעה באב נשרפו הבתים שמגדלין בהם תורה ותפילה, אותו צד של גודל הטמון בתורה ובתפילה חסר. אין זה מקרה שהתורה והתפילה מתכנסות אל בתי הנפש הפנימיים ואינן פועלות בגלוי על כל המציאות, יש ממד של גדלות, החסר בהם. הקביעות שלהם, ה'בית' שלהם, אותו בית ש'מגדלין בו' נשרף, והתורה והתפילה מופיעים בעולם בצורה מצומצמת ומצומצמת.⁹

6. ברכות ח.

7. מובא בקונטרס אחרון של התניא, עמוד קנה, "להבין מ"ש בפע"ח דבזמן הזה עיקר הבירור ע"י התפילה...".

8. אורות מעמוד נו'.

9. כמובן שיש בזה השגחה אלוקית – הן כדי לכלות כל צד חסרון הטמון בצורה הנשענת על העבר, על המצב הקודם שהופיעו בו סיגים, (עיין עין איה המובא לעיל),

חסרון זה של צד הגדלות שבתורה ובתפילה מתבלט בתקופה בה אנו חוזרים לארץ, אז אנו נצרכים לצד הגדלות, ולא תמיד התורה והתפילה מתגדלות במקצב התואם את התפתחות החיים הפנימיים, עתים מארת הגלות עדיין מופיעה בהן, כי 'כל המקודש מחברו חרב יותר מחברו'¹⁰. זו אחת הסיבות להופעת החוצפה בעקבתא דמשיחא. 'החוצפה דעיקבתא דמשיחא באה, מפני שהעולם הוכשר כבר עד כדי לתבוע את ההבנה, איך כל הפרטים הם מקושרים עם הכלל, ואין פרט בלתי מקושר עם הגודל הכללי יכול להניח את הדעת'¹¹.

נבזראדן קיצץ את כנפי הרוח שלנו, שרף כל בית גדול, כל בית כזה הוא מובחן ועומד לעצמו, בעל גוון ותוכן משל עצמו, אך החידוש הוא שכל בית כזה אינו עומד כשלעצמו, אלא הוא קשור אל הכל ונובע מהכל "כל בית גדול" – לשון יחיד מתוך הרבים.

גידול מתוך כינוס הרבים

מהו 'בית שמגדלין בו', מהי האיכות המיוחדת הזו של תורה ועבודת ד', המתאפיינת בתכונה של גידול? המהרש"א מסביר שכינוס הרבים הוא המגדיל את התורה ואת התפילה. כיצד מתאדר צדקו של מקום? על ידי כינוס הרבים. התורה מתחדדת יותר ומופיעה בגדלות יותר, וכך היא תפילת הרבים. אינה דומה תפילת היחיד לתפילת הרבים. לפי שיטתו קשה להבין את גדלות תפילתו של אלישע שהיתה תפילת יחיד. המהרש"א מיישב, שהכוונה היא שתפילת אלישע הייתה בגדלות

והן בכדי לאפשר לעם ישראל לחיות בגלות בלי תביעה מתמדת של 'מניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה'. (עיין עין איה שבת חלק א' עמוד 206 פסקה רעג'), ועיין אורות עמוד עז' פסקה כז'.

10. כתבי הרמב"ן חלק א' עמוד שסח'.

11. שמונה קבצים קובץ ב', ב'.

חיים של אהבה עזה • 7

כזו, עד שפעלה בתפילת היחיד שלה את אותו כח שיש לתפילת הרבים¹². אך קשה להבין, הלא בתי מדרשות ובתי כנסיות נותרו לנו גם בגלות. גם הביטוי 'גידול', משמעו פעולה מתמידה של גידול ולא רק מציאות של רבים הפועלת גודל בתפילה. בלימוד התורה שבבתי מדרשות, אכן התורה בפועל גדלה והולכת בתור פעילות מתמדת של בית המדרש, אך כיצד גדלה היא התפילה?

הפסוק 'ד' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר' מוסבר על ידי המהרש"א כעוסק בבירור צדקו של הקב"ה, וכך פירש רש"י את הפסוק. אך המלבי"ם מסביר שד' חפץ למען צדקו של עם ישראל ולכן יגדיל תורה ויאדיר. הקב"ה מרבה תורה ומצוות בכדי שנוכל למלא את כל החיים בדבקות בו יתברך. וכך אומר רבי חנניא בן עקשיא "רצה הקב"ה

12. עיין בחוברת 'לנתיבות התורה הגואלת' עמוד 62 לגבי האפשרות ללמוד ביחיד בארץ ישראל. וכן הוא בשערי אורה (שער ב') לגבי תפילת יחיד בא"י "...ובהיכל זה יש מקום אחד שבו נכנסות התפילות של אותם היחידים שהקדימו תפילותיהם לתפילת הציבור, וכל אותם המשכימים באותו היכל כשמשלימין ציבור תפילותיהן, ממונה ידוע נכנס באותו מקום ולוקח משם כל אותן תפילות הקודמות לתפילת הציבור ומעלה אותן עם תפילת הציבור לפני ד' יתברך... וכל אלו הדברים שאמרנו בתפילת יחיד ותפילת ציבור, בהיות ישראל על אדמתם, וכל שכן בירושלים, וכל שכן בבית המקדש, אבל כשישראל בחוצה לארץ, כמה מערערים וכמה מקטרגים עומדים אצל תפילות הציבור, כל שכן אצל תפילות היחידים, שהרי כשישראל הם בחוץ לארץ הרי הם ברשות שרי האומות ואין דרך לעלות תפילתם, שאין שערי שמים אלא בארץ ישראל..." כשעם ישראל יושב בארץ ישראל נוצרת תשתית המאפשרת לכל יחיד להביע את עצמיותו המיוחדת כשבאופן טבעי הוא חלק והופעה של מגמות רחבות יותר. חידושו של אלישע שהיחיד עצמו פעל בתפילתו את כל כח הציבור. יכולת זו, על פי השערי אורה, נעלמה מאתנו עקב הגלות. ועיין מוסר הקדש עמוד קמ' "ואני בתוך הגולה - האני העצמי הפנימי, של היחיד ושל הציבור, אינו מתגלה בתוכיותו רק לפי ערך הקדושה והטהרה שלו, לפי ערך הגבורה העליונה, הספוגה מהאורה הטהורה של זיו מעלה שהיא מתלהבת בקרבנו... חטא ישראל, זנה אחרי אלהי נכר, את אניותו העצמית עזב, זנח ישראל טוב... רוח אפינו משיח ד', זהו גבורתו, הדר גדלו, איננו מבחוץ לנו, רוח אפינו הוא..." .

לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות¹³ צדקתם של ישראל מתגדלת בריבוי התורה והמצווה. רבי יהושע בן לוי מוסיף שאין זה רק שהתורה מתרבה, אלא התורה מתגדלת, בתור תכונה ארצישראלית, השייכת לזמן של הבריאות השלמה של ישראל. ד' חפץ למען צדקו של עם ישראל, לפיכך הטביע בתורה את התכונה של ההגדלה המתמדת, ומתוך כך מאירים יותר ויותר הכוחות הפנימיים של כנסת ישראל.

איכות הגדלת התורה והתפילה

במובן הזה אנו צריכים לראות את הגדלתה של התפילה. בתפילה יש תכונה פנימית של הגדלה מתמדת שאלישע זכה לה, והיא התבטאה בכל הניסים הגדולים שעשה. התוכן של ההגדלה נעלם מאתנו בעת החורבן, כי שרשה של גדלות התורה והתפילה בנוי על ירושלים, על מלכות ישראל ועל בית המקדש. אמנם רושם מגדלות זו נשאר, כשם שרושם נשאר מימי הזוהר של עם ישראל בבתיהם של צדיקים, ורושם זה מתבטא בלימוד התורה שבבתי מדרשות ובתפילת הציבור שבבתי כנסיות.

רבי יוחנן האומר **"ולוואי שיתפלל אדם כל היום כולו"**¹⁴, מדגיש את צד הגדלת התפילה החסר לנו, ורבי יהושע בן לוי המלמד שניתן להפוך בית כנסת לבית מדרש, רואה את כל הגדלת התפילה כטמונה כבר בתוך התורה. ובאמת, 'מסיר אזנו משמוע תורה גם תפילתו תועבה'¹⁵, התפילה יונקת היא מהתורה. אבל – טוען מולו רבי יוחנן – התפילה מבליטה ומגלה צדדים מסוימים בתורה, והבלטה זו היא המגלה את חיוניות

13. משנה מכות ג' טז'. המילה 'להרבות' מתפרשת גם כהגדלה – עיין במדבר יח' ח' "למשחה", מתרגם האונקלוס "לרבו" וברש"י שם "לגדולה". עפ"י מה שמצאתי באמרי רצון עמ' שכ'.

14. ברכות כא.

15. משלי כח' ט'.

ההגדלה. רבי צדוק כותב¹⁶ כי כל מופתי אליהו היו על פי התורה ועל ידיה, דרך משל ירידת האש על ידי חידוש התורה שחידש להתיר הבמה, וכל מופתי אלישע על ידי תפילה... אלישע זוכה ל'פי שניים ברוחו'¹⁷. כיצד ייתכן שאליהו נותן פי שניים ממה שהיה לו עצמו? אלישע ממשיך לא רק את הצד הגלוי של אליהו, כי אם חושף גם את הצדדים הגנוזים שבאליהו. דרכו של אלישע להוציא אל הפועל את הכפל זה של הצד הגלוי והנסתר, היא על ידי תפילה דווקא. חידוש זה של הגדלת התורה והתפילה חוזר אלינו ככל שאנו מתקדמים במהלכי הגאולה. ככל שמתקדמים יותר, כך החידוש נעשה חיוני יותר, וכך היכולת הולכת וגדלה. עלינו לנסות להבין מהו החידוש המיוחד שבתורה ותפילה המתחדש עלינו.

שימושה של תורה

מאלישע, תלמידו של אליהו אנו למדים כי 'גדול שימושה של תורה יותר מלימודה'¹⁸. דרך בירור המשמעות של שימושה של תורה נוכל למצוא את אותו צד גנוז שחשף אלישע, אותו כח של 'פי שניים', אותו מקור לגדלותה של תפילה.

שימושה של תורה הינו המפגש עם הצד הכללי שבתורה. שימוש תלמידי חכמים הוא המפגש עם הצד החי המתגלה על ידי אנשי קודש. ושמעתי דהלימוד, הרי יש לו גבול עד כמה הוא משיג, אבל השימוש הוא החשק והאהבה שיש למשמש שמחמתו הוא משמש ומשתדל להקים דגל התורה, זה אין לו גבול. כי הוא אינו משיג עצמות דברי תורה המתגלה לחכמים, רק חומד וכוסף לדברי תורה היינו לשורש התורה כולה.¹⁹

16. צדקת הצדיק אות עב'.

17. מלכים ב' פרק ב' ט'.

18. ברכות ז'.

19. רסיסי לילה אות נב'.

כשאנו משמשים תלמידי חכמים אנו מקשרים את כח הרצון שלנו אל הנשמה שבתורה המתגלה על ידי תלמידי חכמים שגופם אש²⁰. אש התורה היא ההיקף השלם שבתורה, הכתובה באש שחורה על גבי אש לבנה²¹. בלימוד התורה אנו מגלים את האש השחורה, ובשימושה של תורה אנו מגלים את האש הלבנה, את האטמוספירה הפנימית שמתוכה צומחת התורה. אליהו המוריד אש מן השמים מכח התורה, מתגלה ב'פי שניים ברוחו' על ידי תפילתו של אלישע שזכה לשמשו, תפילה שמכוחה נובעים ניסים גדולים. "לשימוש יש מובן כללי: דבקות, קשר והקרנה. שימוש של תורה הוא כלל השפע של אור התורה הנמשך דרך רבנן ותלמידיהוֹן. כך היא גם ההבחנה בין כבוד תורה ללימוד תורה. כבוד תלמיד חכם, הערך של היחס אל תלמיד חכם, השייכות, ההקרנה וההארה, הדבקות הנפשית בתלמיד חכם - היא המקור ללימוד תורה."²² כשם שיש אש לתורה כך יש אש לתפילה — "אשי ישראל ותפילתם באהבה תקבל, ברצון". התפילה מכוונת היא אל מול אש זו. כוונה זו היא מהמעולות שבכוונת התפילה, אבל היא מתגלה באופן טבעי בכל תפילה פשוטה שאנו שופכים בה את ליבנו. היכולת להיעמד בתפילה מתוך כוונה עליונה זו, נקנית מתוך עמל גדול המרומם את כל החיים, כשכוונה פנימית זו עומדת בשורש התורה והתפילה ומאחדת אותן להיות תוכן אחד.

פירוש המילים ותוכן בתפילה

תפילה מציבה בפנינו אתגר גדול של הקשבה פנימית, הקשבה פנימית לקולות עמוקים והקשבה פנימית לעומק הנפש. מתוך הקשבה זו אנו

20. תגיגה כז.

21. רש"י שיר השירים ה' טז', ירושלמי סוטה פרק ח' הלכה ג'.

22. שיחות הרב צבי יהודה תלמוד תורה עמוד 81.

מטהרים את כוחות הנפש, ומתוך טהרה זו מופיעות מילות התפילה, שפרכת הלב המגלה לא רק את העריגה הפנימית, כי אם את הקשר החי הפנימי בין רבונו של עולם לביננו, 'הבוחר בעמו ישראל באהבה'. קשר כזה, כשהוא מתגלה באופן חי פועל את פעולתו בעולם.

כוונה בתפילה מורה לנו את כיוונה של התפילה, מהיכן היא באה ולאן היא נמשכת. ככל שמתבררת יותר המגמה של התפילה, כך מתחזקת ומתרוממת יותר הכוונה שבתפילה; וככל שהכוונה בתפילה מתגברת, כן כח פעולתה של התפילה הולך ומופיע. מדרגות מדרגות יש בכוונה, ולא במקרה. התפילה פונה לכל אדם באשר הוא, וכוונתו חושפת תמיד אך מעט מזעיר מעצם המציאות של התפילה. נתחיל מהכוונה הראשונה בעז"ה. **"לפנות ליבו מטרדת המחשבות, ולהטותה אל הכונה השלמה לתיבות התפילה בלב שלם ומעומקא דליבא."**²³ כשאנשי כנסת הגדולה סידרו לנו את התפילה, הם יצרו פאזה מאד עליונה של תפילה, שלא תמיד אנחנו מכוונים אליה. לפעמים איננו מסוגלים לכוון בגלל הפרעות חיצוניות, מהומת החיים וסערותם. כוונת הלב לתפילה היא יצירת מצב בו אנו משתחררים מכל אותם קולות חיצוניים המפריעים לנו להתרכז בעבודת התפילה. מצב זה מאפשר לנו להתחיל ליצור מקצב המתאים אל הנפש שלנו ויחסה לרבש"ע²⁴.

אך יש גם מהומה פנימית בתוך הנפש, רצונות רבים וסותרים, מבטי חיים שונים, קולות רבים ואדירים. הגלות מתאפיינת במצב בו הנפש עצמה אינה מדויקת, הנפש צוברת לתוכה הכרחים רבים, קולות רבים, סתירות הנובעות מהפיזור הכללי היוצר גם פיזור נפשי. אין דומיה בנפש, היא מגיבה למציאות, היא נפעלת ממנה, וממילא הקולות הנשמעים

23. נפש החיים שער ב' פרק א'.

24. אפילו מצב פשוט, כמו אדם שמאחר לתפילה, יוצר תנועה נפשית לא נינוחה, הוא אינו חש את היותו חלק אורגני מהתפילה ומהמתפללים, אומד הוא את תפילתו ביחס אליהם. בכדי להתפלל כדאי להשתדל ליצור תנאים אופטימאליים להתכוונות לתפילה.

בתוכה בשלב הראשון הם הקולות שיש בהם רעש חיצוני גדול יותר ולא בהכרח הקולות האמתיים יותר, השלמים יותר, שבדרך כלל מתאפיינים בעדינות רבה יותר, אותם קולות שהם שלנו באמת. בסוף תפילת שמונה עשרה אנו מבקשים "ולמקללי נפשי תידום", אין הכוונה שפינו יידום, שנבלום את פינו בשעת מריבה, אלא שהנפש תידום, שהנפש עצמה לא תתפעל מהקללות. הנפש העומדת לפני התפילה היא הומיה, ואינה מסוגלת תמיד לשמוע את הקול המדויק של התפילה. "כיון שגלו ישראל בימי נבוכדנצר הרשע נתערבו בפרס ויון ושאר האומות ונולדו להם בנים בארצות הגוים ואותן הבנים נתבלבלו שפתם והיתה שפת כל אחד ואחד מעורבת מלשונות הרבה וכיון שהיה מדבר אינו יכול לדבר כל צורכו בלשון אחת אלא בשיבוש שנאמר ובניהם חצי מדבר אשדודית וגו' ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם ומפני זה כשהיה אחד מהן מתפלל תקצר לשונו לשאול חפציו או להגיד שבח הקדוש ברוך הוא בלשון הקדש עד שיערבו עמה לשונות אחרות, וכיון שראה עזרא ובית דינו כך עמדו ותקנו להם שמנה עשרה ברכות על הסדר, שלש ראשונות שבח לה' ושלוש אחרונות הודיה, ואמצעיות יש בהן שאלת כל הדברים שהן כמו אבות לכל חפצי איש ואיש ולצרכי הציבור כולן, כדי שיהיו ערוכות בפי הכל וילמדו אותן ותהיה תפלת אלו העלגים תפלה שלימה כתפלת בעלי הלשון הצחה, ומפני ענין זה תקנו כל הברכות והתפלות מסודרות בפי כל ישראל כדי שיהא ענין כל ברכה ערוך בפי העילג.²⁵

בעיית השפה אינה בעיה חיצונית טכנית, אלא מהותית, חוסר היכולת להביע את הקול הפנימי, העדין, של האדם באשר הוא. לכן באו אנשי כנסת הגדולה ותקנו את נוסח הברכות, בכדי לכוון אותנו אל ה'תדר המדויק', אל עומק הנפש. נוסח זה מציב בפנינו אתגר מתמיד, להקשיב לקול המדויק, לקול האותנטי, וממילא תפילה אמורה ליצור מצב בו נוצרת תביעה להתאים את החיים כולם למדרגת התפילה.

25. רמב"ם הלכות תפילה פרק א' הלכה ד'.

כשאנו מביטים במבט ראשון, שטחי, על התפילה ונוסחה, נראה לכאורה שלא קל להתפלל. אם ניקח כדוגמא את תפילת 'מודה אני' — האם התחושה הראשונית של האדם כשהוא קם היא הודאה? האם אין התחושה הראשונית היא הרצון לסגור את השעון ולהמשיך לישון? האם בתוך תוכו פנימה לא מתמלא האדם לעתים סוג של פחד וחולשת רצון מול היום המתקרב עם כל מטלותיו? ההודאה כביטוי האוטנטי ביותר של האדם, כצליל הראשון אותו הוא מזהה לעת בוקר, טמונה עמוק עמוק במעמקי לבבו. מסתכלים אנו בספרים הקדושים המתארים לנו את התחושות הראשוניות איתן אנו אמורים לקום בבוקר: "ראשית ההופעה של צהלת החיים מביאה עמה את השמחה העליונה בחדות הקודש, שהיא מתבטאת בכל מלא הודה בביטוי ההודאה"²⁶. בכדי להרגיש את צהלת החיים, בכדי לחוש שמחה, בכדי להתמלא מתוך כך בהודאה, צריך לפתח קשב, צריך לנקות את הנפש מעומסים, מריבוי קולות המייצרים רעש בלתי פוסק. "לך דומיה תהילה". הרמ"א בתחילת השולחן ערוך²⁷ כותב, שהאדם צריך להתגבר כארי בכדי לעשות רצון בוראו. מדוע בחרו חז"ל בדימוי של הארי לקימה בבוקר? מדוע כך מתאר אותנו בלעם "כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו"²⁸? האריה הינו דווקא חיה עצלנית למדי. את רוב העבודה מבצעת הלבאיאה, אבל כשמגיעים לנקודות משבר, מתגבר האריה ואז הוא מתגלה כ'מלך החיות'. מלך אינו מתאפיין בפעילותו היתירה, אלא בזיהוי שבין הקיומיות לפעילות. האריה מתגבר כשהמצב קיומי, כשהעניין מגיע לידי חיו או לידי חיי משפחתו. אין מצופה מהאדם המתגבר כארי שיהיה בשלבים הראשונים שלו בעבודת ד', כבר במעלת הזריזות, שיהיה 'רץ כצב'. חז"ל מצפים מהאדם שיהיה גיבור, שידע לרכז את כוחותיו, ויבין שעבודת ד' היא

26. עולת ראייה א' עמוד א' "מודה".

27. אורח חיים סימן א' סעיף א'.

28. במדבר כד' ט'.

לב חייו, ומתוך כך, באופן ממילאי, הוא מתגבר. גבורה זו ממקמת את יכולת ראייתו באופן מדויק יותר, ואז הוא כבר 'מודה'²⁹.

29. כמובן, גם בכדי לקום בבוקר, להתגבר כארי, צריך עבודה ומיקוד. הרבי הקדוש מקוצק היה אומר ש'מי שהולך לישון כמו כלב אינו יכול לצפות שיקום כארי'. אדם צריך לבנות חיים שלמים שיש בהם מגמה ובהירות פנימית. החולשה שבקימה בבוקר היא חולשה ברצון, הנובעת מחוסר יכולת לראות אופק ולקחת אחריות על החיים. מצב זה מוליד פחד נסתר מהקיום, והאדם מנסה לדחות את קימתו בבוקר לאופן שבו הקימה לא תתפרש - באופן פנימי - כקבלת אחריות על החיים. לפעמים יש לנו רגשי נחיתות מול הדור הקודם שרגיל לקום באופן פשוט. אבל צריך להבין שיש שתי שונות מרכזיות בהקשר זה - החיים היו ברורים יותר, הכרחי החיים, אפילו הצורך הפשוט להתפרנס, אמת מידה ברורה של ציפיות החברה שמסביב, ההורים, וממילא של האדם מעצמו, נתנו תמונה מאד בהירה של האתגרים ומימושם בחיים. ולכן אדם לא צריך לעצב מעצמו את אתגריו באופן בחירי, יש כבר מבנה שבחירתו מתמצה בשאלה את מה מהאפשרויות הכל כך מוגבלות, לבחור. אנחנו נמצאים בעמדת פתיחה שונה שבה כל הוודאויות הפשוטות התפרקו, אפשרות הבחירה היא בלתי מוגבלת וממילא היא איבדה כל כוון ומשמעות במובן הפשטני.

הנקודה השנייה היא ההבדל במבנה הנפשיות: היום יש יותר פינוק, במובן הראשוני והחיובי של המילה. הרבה יותר קולות נחשפים בנפש, קיימים זרמים רבים בנפש שיוצרים תמונת עולם מורכבת יותר; יש צורך גדול צורך להיות מדויק ברגש, המקום שהדמיון תופס בנפש גדל, אנו נפגשים עם עולם רוחני מופשט יותר באופן ראשוני הרבה יותר מפעם. מבנה נפש כזה מצריך הרבה יותר זמן ואמון בכדי ליצור לעצמו את נתיבו בחיים. מעצים את שני קשיים אלה, הזלזול של החברה, המוליד חולשה פנימית וחוסר אמון של האדם בכוחותיו, והקולות שבנפש מתחילים להקשיב לקולות הנשמעים מבחוץ עד שמיטשטש היחס שבין סובייקט לעולם החיצוני, קולות מתעצמים בלי היררכיה פנימית וסדר, ומקשים יותר על ההתנהלות. במילים אחרות - קימה בבוקר היא סימפטום של משהו רחב יותר, וכל אי הצלחה בנקודת הריכוז הזו מחלישה את האדם יותר. ניתן להוסיף שקימה בבוקר, בהקשר הדתי שלה, מנקזת לתוכה בבת אחת את המקום הטבעי של האדם, מקום שהלך לאיבוד, את המקום של הדעת, הנמצא במקום מתרעד ולא יציב, בגלל שהבסיס שהוא מבקש הינו רחב יותר, עדין יותר, וממילא בהיר פחות. מתווספות לשם טראומות של חיכוך ילדים-הורים, רגשות אשמה פנימיים בהקשר הדתי, כעסים

ניתן להביא לעקרון זה משל: במבצע האחרון שחווינו, התרחש משהו חדש, שטרם קרה בתולדותינו. עם שלם מתאחד ונלחם. עד מלחמת יום כיפור שלטה בכיפה התיזה של 'כור היתוך' ברמה כזו או אחרת. הצנזורה הצבאית שלטה, התחושה הבסיסית היתה של צורך בליכוד פנימי של כל הכוחות. והנה כאן, בינות ליכולת הזמינה לפרסם דעות וקולות באופן לא מבוקר לחלוטין, בתוך מציאות חברתית שעל פניה היא שסועה באופן שקשה לראות את האיחוי, מנסה ראש הממשלה לזהות היכן נמצאת נקודת בריאות ברמה הלאומית. גם כשנקודה זו יוצאת אל הפועל היא מתחילה מקול ענות חלושה, גם יכולת התמרון ו'זמן החסד' שלה מוגבל, אבל הוא מנסה ללא לאות. יהיו שיטענו שהיה אפשר לזהות את הבריאות בנקודה כזו או אחרת, אבל בפועל אנו רואים שמסביב לנקודה שבה התברר לכולם שיש כאן איום על החוסן הלאומי כולו, אנו מתעוררים. אמנם חבל שלא שמנו לב כשהאיום התמקד בשדרות, שלא מספיק נתנו את דעתנו לכך כשהאיום התרחב עד אשקלון ואשדוד, אבל לכל הפחות עכשיו אנו שמים לב. זיהוי זה יוצר מצב בו מתחילים להתגלות כוחות פנימיים יותר, גבורה גדולה יותר, ו'כלביא מי יקימנו'. הגענו לנקודה קיומית המאפשרת לכוחות עוצמתיים מאד להתפרץ. כוחות אלה מרחיבים מאד את 'זמן החסד', כוחות אלה מאפשרים לנו להיות בעלי תשובה. אנו עומדים באותו מקום בו עמדנו בשנת תשמ"ב, מול 'מבצע שלום הגליל', אבל ממקום אחר לחלוטין. ראש ממשלה מזהה את נקודת הבריאות הנמצאת בגוף הלאומי, כשם שהתגברות בבוקר היא זיהוי של נקודה בריאה, קיומית, בנפש, ועל גביה נבנית תודעה. לומדי התורה צריכים לזהות את הרוח והנשמה — אתגר לא פשוט כשיש ריבוי קולות. צריך לנסות לתרגם

והתמקדות בשאלה המעשית, במקום שהאדם יהיה מסוגל לראות תמונה רחבה יותר. כמובן הדברים נאמרים באופן מאד כללי, ולפעמים הטיפול האישי בבעיה צריך להיות במישור הטבעי יותר, לפעמים בדעת, לפעמים בבהירות וכדומה.

את הרוח הגדולה ולתת לה כלים נוספים וצורות הבעה בכדי שהיא לא תדעך. כאן מגיע תפקידם של לומדי התורה, ובפרט אנשי הרוח שבהם, הם צריכים לזהות את הרוח ואת הנשמה. כך גם באדם - ה'יתגבר כארי' נובע מזיהוי אינטואיטיבי של נקודה קיומית חיה, התפילה והתורה שבאים בעקבותיה מפיחים בה רוח ונשמה.

תכונת הרגש הנקי

כמו שיש צורך ויכולת זיהוי של הקול הפנימי, אותו קול שהוא הסיפור האמתי שלנו, כך יש צורך ויכולת זיהוי של יכולות הנפש להביע את הקול הזה.

עד כאן עסקנו בשתי מדרגות ראשוניות של כוונה - כוונת המילים במובן הפשוט, ההבנה מה אנו אומרים, מה המבוקש, ויצירת התנאים לריכוז וכוונה. על גבי כוונה זו יש מדרגה שניה של כוונה - כוונת התוכן של המילים, יצירת רוממות של חיים המתאימה לשאיפות אלה. גם אם איננו מסוגלים להתאים את כל החיים למדרגה של התפילה, לפחות בזמן התפילה ולפניה עלינו לעסוק בבירור הקול הפנימי המותאם ומכוון אל התפילה. הזכרנו, שעבודת התפילה היא לכאורה עבודה לא פשוטה, אבל באמת תהליך הבירור הוא תהליך של חשיפת קולות פנימיים שהם שלנו. התפילה הופכת להיות טבעית יותר ויותר ככל שאנו מתאימים את החיים שלנו לרוממותה.

ויש מדרגה שלישית, זיהוי הרגש הנקי. לא ניתן להסתפק רק בהקשבה לקול השלם שלנו, אלא צריך ליצור איכות של הקשבה, כלים מיוחדים לקשב ולהבעת הקולות של הנפש. ה'רעשים' של המציאות חודרים אל הנפש דרך הקליטה החושית שלה. ישנם 'רעשים' תרבותיים החודרים דרך התודעה, פעמים רבות בדרך לא מודעת. אבל קיימת סביבה תרבותית, אטמוספירה שבתוכה מתרחשת התרבות. הדמיון הוא הכח המרכזי דרכו

אנו קולטים את המציאות החיצונית משחר טל ילדותנו³⁰. הדמיון מצייר לנו מציאות, ובשעת הצורך 'משלים' את החוליות החסרות לנו בארגון ובהבנת המציאות. כשאדם גדל, הוא מתחיל להשתמש יותר ויותר בשכלו, הוא עסוק בהפשטה שחסרה בה העוצמה שבדמיון, האותנטיות, התחושה של מגע בלתי אמצעי עם המציאות, ולכן קשה מאוד לאדם ולתרבות בכללה להשתחרר מציורי הדמיון.

הרגש קשור בצורה חזקה יותר אל הדמיון. יש בו ברגש עוצמה פנימית, יש בו ראשוניות ואותנטיות, אך גם הוא מופיע כ'מגיב' למציאות. האדם מקבל רשמים מבחוץ וחלק מהעיבוד של רשמים אלו מופיע דרך הרגש. חוסר היכולת והרצון לאבחן, להפריד, לבודד, והלקיחה של כל תופעה כמקשה אחת, בלא תשומת לב לעיקר וטפל, ללבוש ולתוכן, יוצרים מצב בו הרגש מופיע כמתורגם מיד אל דמיון, אל מוחשיות, אל לבוש קונקרטי. קשה לנו לעמוד מול רגש לא מפוענח, ולכן אנו מתרגלים לקרא בשמות לרגשות. קריאה בשם היא תהליך של הפשטה, אבל קריאה בשם יכולה להפוך את הרגש למפוענח, וממילא להחזיר אותו אל עיסת המוחשיות. הרגש המעורב בדמיון יוצר מצב של תלות בעולם החיצוני, וממילא הוא בנוי כנפעל וכמגיב לעולם החיצוני. השעבוד לדמיון יוצר מצב בו הרגש לא מסוגל להופיע באופן נקי, כשפת החיים הפנימיים, ובוודאי אין לרגש כזה יכולת לפעול על המציאות.

כשאנו באים להתפלל, אנו עסוקים בזיהוי נקודות החיים שלנו, בנקודות המפגש שלנו עם ההתגלות האלוקית שבמציאות. התפילה מתחילה מנקודה רוממה זו וחפצה שהמציאות תתרומם למדרגה זו. מתוך זה אנו מתפללים, ולכן בתפילה איננו עסוקים בהשכלה. ההשכלה מכינה לתפילה, היא נותנת את המרחב שמתוכו יוצאת התפילה. ההשכלה יוצרת אטמוספירה של חיים מרוממים, והתפילה מתחילה מזיהוי החיים שלנו

30. עמוד העבודה ויכוח השואל והמשיב פסקה כט' שם הוא דן בעיקר על היחס שבין הדמיון לבין השכל. כאן הדיון הוא על היחס שבין הדמיון לרגש.

כהנבעה מתוך אטמוספירה זו. רגש הוא כח החיים המזהה את נקודת הקיום. אם הרגש עצמו מתרגל להיות נפעל מהמציאות, כל זיהוי כזה מעורב בסיגים ולכן נצרך ריבוי גדול של תורה שמתוכו מיטהר הרגש. 'מסיר אזנו משוע תורה גם תפלתו תועבה'. כשאנו מרגישים אנו צריכים להתרגל לזהות איזו רמת חיים מביע הרגש. ניקח לדוגמא סגנון מסוים של תפילה: בשנים האחרונות מתפשטת יותר ויותר תפילה מלאת זמר. המוסיקה הוא סוג של חיבור לא מפוענח לנפש, אין לנו תודעה המתרגמת אותה לכלים אחרים, אין לנו דמיונות הקשורים עימה. המוסיקה נוגעת ברגש מתוך אור של רצון, כלומר במוסיקה הנפש יוצאת אל הפועל לא כמגיבה אל מציאות חיצונית אלא כמתגלה, כפועלת על המציאות. המוסיקה עצמה נעוצה לא בעולם של הווה אלא בעולם שעניינו הוא קשב של התפתחות, ולכן יש אפשרות למצוא בה זיהוי עמוק של החיים והרגש³¹. אך כל זה יכול להתאפשר רק אם התפילה בנויה שלב

31. "אבל חכמת המוסיקא, חשוב באומה שהיא מחלקת הניגונים ומעמדת אותם על הגדולים שבעם, והם בני לוי, מתעסקים בניגונים בבית הנכבד, בעיתים הנכבדים, ולא הוצרכו להתעסק בצרכי הפרנסה במה שהיו לוקחים מהמעשרות ולא היה להם עסק זולתי המוסיקא. והמלאכה (=מלאכת המוסיקה) נכבדת אצל בני אדם, כאשר היא בעצמה אינה גרועה (=כמו מלאכות גרועות) ולא פחותה (= מצד מה שמתעסקים איתה הפחותים שבבני האדם), והעם מחשיבות השורש וזכות הטבע כאשר הם, ומראשיהם במלאכה דוד ושמואל. ומה תחשוב במוסיקא, ההיו יודעים אותה על אפניה אם לא? אמר הכוזרי: שמה בלי ספק נגמרה ושמה היתה מעוררת הנפשות, כאשר יאמר עליה שהיא מעתקת את הנפש ממידה אל הפכה, ולא יתכן שתהיה היום בערך ממה שהיתה, מפני ששבה פחותה בהתעסקות בה השפחות והמכוערים מבני אדם, אך ירדה עם חשיבותה כאשר ירדתם אתם עם חשיבותכם. (כוזרי מאמר שני פיסקה סד' סה') הלויים עסקו במוסיקה וכן ראשי האומה. כשנקודת הרצון אינה אצילית, כשהיא הופכת להיות נפעלת מהמציאות המוחשית, שבה המוסיקה עם כל עוצמתה הפנימית וחודרת אל הבטן. מוסיקה אצילית מתחילה מקשב של הדעת ומעוררת את הד הרצון הפנימי להופיע. ועיין בהקדמת פאת השולחן, עדותו על רבינו הגר"א: "חכמת מוסיקא, ושיבחה הרבה, הוא היה אומר אז כי רוב טעמי התורה וסודות שירי הלויים וסודות

על גבי שלב, מהבנת המילות להבנת התוכן הפנימי שלהם, ומנסיון מתמיד לרומם את החיים כולם אל נקודת הגובה ממנו יוצאת התפילה אל זיהוי הרגש הטהור, אחרת תמיד יהיה כרוך בעקב התפילה הדמיון וציוריו המשפילים את ערכה של תפילה. אם משתעבדים אל הניגון לא תשרה עליו רוח ד'³². הניגון צומח מתוך קשר של חיים אל רוח ד' ורק אז הניגון מופיע את השראתו על כל החיים.

הרמב"ן כותב³³ שמצות העשה מדאורייתא להתפלל, היא דווקא בעת צרה. בעת צרה אנחנו מרגישים שהמשקל הנפשי הפנימי נערך אחרת. אדם מזהה בנפשו את נקודת החיים שבקרב ואתה הוא פונה לאלוקים. פניה זו מבררת באופן טבעי את היות פנים החיים קשור ונובע מהדבקות האלוקית. אכן בהתפשטות החיים לא תמיד מודעים לזה, ולכן לא תמיד אפשר לחייב להתפלל. בעת צרה אדם מגיע אל הצליל המדויק ביותר של נפשו, העם מגיע אל עומק חייו. 'עת צרה היא ליעקב וממנה, ממש, יוושע'³⁴, כי עת הצרה מדייקת אותנו אל המקום ממנו אמורה להימשך התפילה. לא תמיד אפשר לחייב אותנו בתפילה, ה'חשבונות הרבים' של החיים מעיבים אל היושר הבסיסי של האדם. בעת צרה מתגלה כי האלוקים עשה את האדם ישר. את הרמה הזו של התפילה לומד הרמב"ן מהפסוק 'והרעותם בחצוצרות'. היכן רמוזה התפילה בתקיעת החצוצרות? התקיעה והתרועה הם הוצאה אל הפועל של עומק העומקים הטמון

תיקוני הזוהר אי אפשר לידע בלעדה, ועל ידה יכולים בני אדם למות, בכלות נפשם, מנעימותיה, ויכולים להחיות המתים בסודותיה הגנוזים בתורה הוא אמר כמה ניגונים וכמה מדות הביא משה רבינו ע"ה מהר סיני והשאר מורכבים... "כשבחרים ניגונים צריך לשים לב האם ניגונים אלה שייכים לצדדים האציליים והעדינים של החיים, האם הם אכן מכוונים לרוממותה של התפילה.

32. על פי מימרה של המגיד ממזריטש זיע"א.

33. השגות על ספר המצוות, מצות עשה ה'.

34. כך היה מסביר הרב צבי יהודה קוק זצ"ל.

באדם. עומק זה מתגלה ב'שמע קולנו', בקול הפשוט שמעבר לחיתוך המילים, אותו עומק המופיע ברגש הפשוט העליון. קול זה הוא ההבעה של 'שימושה של תורה', קול זה הוא המגלה את החיים השלמים שרק אפס קצה מהם מתגלה במילות התפילה. אבל מילות התפילה אינן סתמיות, הן הנימים הדקים המוליכים את התמצית העליונה הזו של הדבקות אל כל רבדי החיים. חז"ל תקנו לנו את תפילת הרבים, ומתוכה ודווקא מתוכה נמשכים תחנוני היחיד. הסדר הפנימי המסוגל להרחיב את עומק הנפש הישרה אל החיים נמסר לנו על ידי אנשי כנסת הגדולה שידעו לכוון את המשקל המדויק של כל מילה וכל בקשה, להיותה עמוקה מכל עומק ועם זה פשוטה מכל. בעת צרה אנו מצליחים לגלות את השורש הזה, שורש זה מתרחב אל כל החיים בתפילת הציבור, ודווקא מתוכו יש ערך לתחנוני היחיד, אז אין הם מקטינים את החיים, אז אין הם משעבדים את ההנהגה האלוקית לתפיסות הפעוטות שלנו אלא נמשכים ובאים מהמרחב הגדול של הנפש, וזיהויה כחלק מתנועות רחבות יותר של הקיום. אז כל בקשה פרטית הופכת להיות דיוק נוסף של ההופעות האלוקיות במציאות.

תפילת חסידים

מכאן ניתן לנסות ולצעוד אל המדרגה הרביעית בכוונה. רמה זו בנויה על גבי שלושת המדרגות הקודמות ונובעת מתוכן, אך באמת היא הבסיס לכל התפילה. מדוע בסיס זה הוא נעלם ומתגלה רק במדרגות אותן מתאר השולחן ערוך³⁵ כמדרגה הקרובה למעלת הנבואה, כמדרגת חסידות עליונה?

מדרגה זו היא מדרגת נביעת התפילה מתוך האש העליונה. זוהי גדלותה של תפילה — 'בית שמגדלין בו תורה ותפילה'. אש זו היא

35. אורח חיים סימן צח' א'.

מציאות חיה העומדת הרבה מעבר ליכולת התודעה והתפיסה שלנו. ההתחיות ממדרגה זו היא גילוי של מציאות חיים, היא חשיפה של מדרגה שכבר קימת, וחשיבותה של חשיפה זו היא דווקא מתוך הידיעה שהאש העליונה לפני כל היא מציאות חיה. אם אנו מתנים אותה בתודעה שלנו, לא רק שאנו מצמצמים את המדרגה הזו, אלא אנו הופכים אותה להיות פרטית ומצומצמת.

"חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין, כדי שיכוונו ליבם לאביהם שבשמים"³⁶ רבינו יונה³⁷ מבאר מדוע חסידים היו שוהין לפני תפילתם, מה הם עשו אז. **"יש מפרשים כדי שיפנו טרדת המחשבות ויכוונו באמירת התפלה"** יש שפירשו שהכוונה היא לפנות את המחשבות מהטירדה, כלומר ליצור כוונת מילות ואת התוכן של המילים, כמו שראינו בשתי המדרגות הבסיסיות של התפילה. במצב זה חשוב הריכוז ופינוי הנפש מכל מה שמפריע לה. ואין זה נראה למורי הרב נר"ו דאם **כן לא היה לו לומר למקום אלא לתפלתם, דהא חזינן לקמן (= שהלא ראינו בהמשך) כשהזכיר כונה לענין אמירת התפלה לא אמר למקום אלא המתפלל צריך שיכווין את לבו סימן לדבר 'תכין לבם תקשיב אזנך'** מדרגה זו אינה מסורה דווקא לחסידים הראשונים, זוהי מדרגה בסיסית העסוקה בהכנת הלב עוד לפני שאנו בוחנים לפני מי אנו מתפללים. אלא ודאי כך הוא הפירוש: **כדי שיכוונו שיהיה לבם שלם בעבודת המקום ויבטלו מלבם תענוגי העולם הזה והנאותיהם כי כשיטהרו לבם מהבלי העולם הזה ויהיה כוונתם ברוממות השם תהיה תפלתם רצויה ומקובלת לפני המקום. ועל כוונה זו נאמר תכין לבם תקשיב אזנך ומה שאמר תכין לבם מפני שכוונת טהרת הלב מעברות ומתענוגי העוה"ז, צריכה סיוע מהמקום כענין שנאמר ותוכן לבות ה' וכתוב והכן לבבם אליך ועל זה אמר תסייע אותם ותכין לבם שיהיה טהור כדי שתקשיב תפילתם"**

36. ברכות ל:.

37. בדף כא. מדפי הרי"ף.

לכאורה רבינו יונה מדבר על הכוונה השניה והשלישית, על זיהוי הקול הפנימי של הנפש ומבוקשו – הדבקות האלוקית, ורוממות החיים כולם אל מדרגה זו, יצירת לב רגש המניע את כל החיים כולם מתוך קשר הדבקות האלוקית. השולחן ערוך³⁸ מתאר מדרגה זו כך: **המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו**; זוהי הכוונה הראשונה והבסיסית **ויחשוב כאלו שכינה כנגדו**; זוהי הכוונה השניה **ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו**; **ויחשוב כאלו היה מדבר לפני מלך בשר ודם**³⁹ **היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל, קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חוקר כל המחשבות. וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה, שהיו מתבודדים ומכוונים בתפלתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמות ולהתגברות כח השכלי, עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה. מרן מזכיר את התגברות הכח השכלי. כאן כבר לא מספיק הרגש הטהור אלא**

38. אורח חיים סימן צה' א'.

39. במקומות רבים אנו מוצאים את מערכת היחסים של מלך ונתינים או מלך ועבדים כדימוי למערכת היחסים ביננו לבין רבש"ע. בדרך כלל יותר נוח לנו להזדהות עם הביטוי אבא יותר מאשר מלך, צורת ההיררכיה הזו זרה לנו. כשמחייבים אדם להתלבש לתפילה באופן שבו הוא היה ניצב לפני מלך, אין הדימוי הזה מניע את הנפש. אנו, הגדלים על ערכי הדמוקרטיה כפי שעוצבה בעולם המערבי, ומכירים רק מלכים מושחתים ודומיהם איננו מסוגלים לצייר לעצמנו את התנועה הנפשית של המלכות. כשאנו עומדים לפני ראש השנה, הבעיה הופכת להיות קריטית. המלך הינו האטמוספירה היוצרת תנועה שלמה במרחב. כשאנו עומדים לפני מלך, אנו מתייחסים בכבוד, כי הוא חושף בתוכנו צדדים עליונים יותר מההכרה הגלויה שלנו. דמוקרטיה מסוגלת להניע את ההווה, וגם זה בקושי, היא משקפת את סך הקולות הנחשפים בפועל. מלכות מניעה את העולם אל העתיד. העבד הוא כולו כלול באדונו, והמלך מצליח ליצור פאזה כזו, שהנתינים ככל שהם מוציאים אל הפועל יותר ויותר את עצמם, כך הם מביעים את עומק החפץ הקיים במציאות. כל זה אם אותו רצון מקשיב אל עצמיותו. חסידים הראשונים מתבודדים, מוצאים בתוכם, בעצמם, את ההבעה המדויקת של היחס המופיע בתוכם, בין עצמיותם לבין אותה אטמוספירה עליונה כוללת כל.

צריך את יכולת הרוממות המסורה לשכל. 'מסיר אזנו משמוע תורה גם תפילתו תועבה'. תפילה זו של החסידים מאחדת את ה'בכח' של התפילה עם ה'בכח' של התורה ומתוך כך 'תורתם משתמרת ומתברכת'⁴⁰.

חסידים הראשונים מלמדים אותנו את חשיבות ההכנה לתפילה, את חשיבות הקישור אל רוממות הבורא, את בניין החיים כולם לפי ערך זה, שלכן הם מגבירים את הכח השכלי ומשתחררים מכל שעבוד לחיי העולם הזה. מיהו חסיד? הרמח"ל במסילת ישרים⁴¹ מסביר מיהו חסיד: "הכוונה האמתית המצויה בחסידים אשר טרחו והשתדלו להשיגה, הוא שיהיה האדם עובד רק למען אשר כבודו של האדון ב"ה יגדל וירבה, וזה יהיה אחר שהתגבר באהבה אליו יתברך, ויהיה חומד ומתאוה אל הגדלת כבודו, ומצטער על כל שימעט ממנו, כי אז יעבוד עבודתו לתכלית זה, שלפחות מצדו יהיה כבודו יתברך מתגדל, ויתאוה (ש)כל שאר בני האדם יהיו כמו כן, ויצטער ויתאנח על מה שממעטים שאר בני האדם, וכל שכן על מה שממעט הוא עצמו בשוגג או באונס או בחולשת הטבע, אשר קשה לו לישמר מן החטאים בכל עת, כענין הכתוב (קהלת ז'): כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. החסיד מעביר את מרכז הכובד של האישיות, מהסובייקט, מהאישיות שאמת המידה של חייה היא על פי קנה המידה של תפיסתה, אל קנה מידה של היות המשך של גילוי כבוד ד'. ודבר זה ביארוהו בתנא דבי אליהו ז"ל אמרו: כל חכם מישראל שיש בו דברי תורה לאמתו, ומתאנח על כבודו של הקדוש ברוך הוא כו', כל ימיו, ומתאוה ומיצר לכבוד ירושלים ולכבוד בית המקדש ולישועה שתצמח בקרוב ולכינוס גליות, זוכה לרוח הקודש בדבריו וכו', נמצאת למד שזאת היא הכוונה המעולה שהיא רחוקה לגמרי מכל הנאת עצמו, ואינה אלא לכבודו של מקום ולקידוש שמו יתברך המתקדש בבריותיו בשעה שעושים רצונו, ועל זה אמרו

40. הבדל הגירסאות בין הבבלי לירושלמי בפרק חמישי של ברכות.

41. סוף פרק יט'.

(זהר כי תצא): איזהו חסיד המתחסד עם קונו. חסיד המתחסד עם קונו, הוא אדם המרחיב את המציאות מעבר לגבולותיה הרגילים. הוא חושף את הרצון החופשי המחולל את המציאות, ומתקשר להנהגה האלוקית שאינה בנויה על תודעת שכר ועונש אלא על תודעה של מהלך ארוך ההולך ונבנה, מתגלה במציאות, של השראת שכינה במציאות. מהלך זה מתגלה במציאות דרך עם ישראל, וממילא המתחסד עם קונו מופיע את שאיפות החיים האלה דרך ישראל. והנה חסיד כזה מלבד העבודה שהוא עובד במעשה מצותיו על הכונה הזאת, הנה ודאי צריך שיצטער תמיד צער ממש על הגלות ועל החורבן, מצד מה שזה גורם מיעוט כביכול לכבודו ית', ויתאווה לגאולה לפי שבה יהיה עילוי לכבוד השם יתברך, והוא מה שכתב התנא דבי אליהו שהבאנו למעלה, ומתאווה ומיצר לכבוד ירושלים וכו', ויתפלל תמיד על גאולת בני ישראל והשבת כבוד שמים לעילוי. ואם יאמר אדם מי אני ומה אני ספון שאתפלל על הגלות ועל ירושלים וכו', המפני תפלתי יכנסו הגליות ותצמח הישועה? דווקא תודעה כזו עלולה להחליש את האדם. במצב בו הראיה היא כל כך עליונה, כל כך כללית, עלול להיווצר רושם שאין משמעות לגוון הפרטי, שאין לו ממשות, שהוא חסר ערך ואף מפריע. החסיד עלול לשאול 'מי אני ומה אני ספון שאתפלל'. החסיד עלול להיהפך לאדם שייתפס בעינינו כדוגמאטי, כאדם שהופך להיות עבד של שיטה רוחנית. אך חסידות היא חיים, היא עומדת למעלה משיטה 'מסודרת', הבנויה על סידור חיי הווה ואונסת את המציאות להיות גילוי שלה. החסידות רואה את העולם כולו על כל גווניו הרבים כהבעה של תנועה, של דינאמיות, של שכלול, ששיאו מתגלה בשאיפה של היות ד' אחד ושמו אחד. ממילא היחידות תופסת מקום כביטוי ראשוני ואותנטי של חיים שלמים. תשובתו בצדו, כאותה ששנינו (סנהדרין ל"ח): לפיכך נברא אדם יחידי כדי שכל אחד יאמר בשבילי נברא העולם, וכבר נחת רוח הוא לפניו יתברך שיהיו בניו מבקשים ומתפללים על זאת, ואף שלא תעשה בקשתם מפני שלא הגיע הזמן או מאיזה טעם שיהיה, הנה הם עשו את

שלהם והקב"ה שמח בזה. תפילת החסידים אינה מתייחדת רק במה שהיא עסוקה בישועה, בבניין ירושלים וכדומה, אלא במקור הנביעה של התפילה. ולכן החסיד אינו חושב על עצמו ותועלתו, אלא על כבוד המקום וכבודן של ישראל. **נמצאת למד שב' דברים יש בענין זה, אחד הכונה בכל מצוה ועבודה שתהיה לעילוי כבודו של מקום במה שבריותיו עושים נחת רוח לפניו, ועוד הצער והבקשה על עילוי כבודו של ישראל ושלוותו.**" החסיד קשור כולו לבניין ירושלים. החסיד עמל להשלים בחייו ובתפילתו את אותו חסר גדול בתורה ובתפילה, שנתהווה מתוך חורבן ירושלים. החסיד בונה את חייו הפרטיים מתוך מרחב גדול יותר⁴². זוהי אותה אש גדולה העומדת בבסיס התורה והתפילה.

אש המרכבה ואש הפרטיות

אש זו היא האש של מעשה המרכבה — התורה העליונה העסוקה בהולכת העולם אל מטרתו העליונה⁴³. "מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה מהלך על הדרך, רוכב על החמור ורבי לעזר בן ערך מהלך אחריו. אמר לו: רבי השניני פרק אחד במעשה המרכבה. אמר לו: ולא כך שנו חכמים ולא במרכבה אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו? החכם צריך להבין מדעתו, כלומר להגיע לאותה רמה עליונה בה הוא שומע מתוך קולו הפנימי את אומר הדבקות העליונה הזו. אמר לו: רבי תרשיני לומר דבר לפניך אני? אמר לו: אמור. כיון שפתח רבי לעזר בן ערך במעשה המרכבה ירד לו רבן יוחנן בן זכאי מן החמור. אמר: אינו בדין שאהא שומע כבוד קוני ואני רכוב על החמור. הלכו וישבו להן תחת אילן אחד וירדה אש מן השמים והקיפה אותם והיו מלאכי השרת מקפצין לפניו כבני חופה שמחין לפני חתן נענה מלאך אחד מתוך האש ואמר כדברין

42. נפש החיים שער ב' פרק יא'.

43. קול הנבואה עמ' קלז'.

אלעזר בן ערך כן הוא מעשה המרכבה, מיד פתחו כל האילנות פיהן ואמרו שירה...⁴⁴ כשראה אבויה, אביו של רבי ישמעאל את האש הזו, רצה שלבנו יהיה חלק באש זו. כך ממשיך הירושלמי שם ומספר: "טוב אחרית דבר מראשיתו — בזמן שהוא טוב מראשיתו ובי (כך מספר 'אחר', רבי אלישע בן אבויה) היה המעשה: אבויה אבא, מגדולי ירושלם היה. ביום שבא למוהליני קרא לכל גדולי ירושלם והושיבן בבית אחד ולרבי אליעזר ולר' יהושע בבית אחד. מן דאכלון ושתון שרון מטפחין ומרקדין (אחרי שאכלו ושתו, שרו טפחו ורקדו) אמר רבי ליעזר לרבי יהושע: עד דאינון עסיקין בדידהון, נעסוק אנן בדידן, (עד שהם עוסקים בשלהם, נעסוק אנו בשלנו) וישבו ונתעסקו בדברי תורה, מן התורה לנביאים ומן הנביאים לכתובים, וירדה אש מן השמים והקיפה אותם. אמר להן אבויה: רבותי מה באתם, לשרוף את ביתי עלי? אמרו לו חס ושלום אלא יושבין היינו וחוזרין בדברי תורה, מן התורה לנביאים ומן הנביאים לכתובים והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני והיתה האש מלחכת אותן כלחיכתן מסיני ועיקר נתינתן מסיני לא ניתנו אלא באש 'וההר בוער באש עד לב השמים'. אמר להן אבויה אבא: רבותי, אם כך היא כוחה של תורה, אם נתקיים לי בן הזה, לתורה אני מפרישו. לפי שלא היתה כוונתו לשם שמים לפיכך לא נתקיימה באותו האיש. מה הכוונה ש'לא היתה כוונתו לשמים'? אבויה רוצה שבנו ילמד תורה, אך הוא רוצה שמסביב לבנו תלחך אש. האש מופיעה ממילא, באם אדם רומם את כל חייו, התורה פועלת ומתגלה דרכו. התורה היא רחבה לאין שיעור מהשגותיו של האדם, ולכן אי אפשר לבקש להיות חלק מאש זו, אפשר לבקש לגדול בתורה, אפשר לבקש ללמוד תורה, אך אי אפשר לאמוד את כוחה של תורה "אם כך היא כוחה של תורה". אומדן זה מלמד אותנו שיש כאן תפיסה פרטית המתיימרת לנסות ולאמוד, להגדיר, להבין הכל. מצב כזה מסתיים במפח נפש של כפירה, מחוסר היכולת להעלות את החיים למדרגה העומדת מעל החיים הפרטיים, למדרגה ההופכת את החיים

44. ירושלמי חגיגה פרק ב' הלכה א'.

הפרטיים לבעלי משמעות גדולה יותר, בהיותם מביעים את התוכן הזה. כך באש של התורה וכך באש של התפילה. ניסיון להגיע לאש, להביע אותה, הופך להיות פרטי ומקטין, הופך את האש למצומצמת ולא טבעית. החסידות היא רוממות חיים המגיעה אט אט למדרגה זו ומגלה שבאמת בכל לימוד, גם הפשוט ביותר, ובכל תפילה אף עם כוונה זעירה ביותר, מתגלה אש זו. לא האש המטרה, אלא הגדלת התורה והגדלת התפילה, הגדלת צדקם של ישראל והגדלת המציאות כולה.

תפילה לבנין המקדש

בתפילת שמונה עשרה אנו אומרים את ברכת 'רצה' בלשון נסתר. איננו אומרים 'רצה בנו' אלא 'רצה ד' אלוקינו בעמך ישראל ולתפילתם שעה...'. לשון נסתר היא לשון פנימית המכוונת אל מדרגה שהיא יותר עליונה מהתודעה שלנו. דוד המלך אומר "בונה ירושלים ד'", לא בלשון עתיד אלא בלשון הווה. וכך אנו אומרים בכל הברכות בשמונה עשרה, הקב"ה גואל ישראל ומקבץ נידחיו, בונה ירושלים ומצמיח קרן ישועה. "רוצה לומר, תמיד הוא עוסק בבניינה וכל הגלגולים שמתגלגלים עלינו וכל הצרות המוצאות אותנו הכל הוא לתכלית זה... והגם כי אין אנו מבינים איך נמשך זה מזה..."⁴⁵ אנו צריכים להשתדל להיות מכוונים כל הזמן אל הנקודה הזו, אל המהלך הזה, כי מהי דבקות? היכולת לחיות חיים מלאים הנובעים מתוך הקשר והשייכות שלנו לאלוקים חיים ומלך עולם. תפילה באה ומקשרת את רוחנו אל אותה נקודת השתפכות הנפש הזו. כלומר התפילה, הדיבור עם רבש"ע, הוא הדיבור הבא להגדיל את השייכות של כל גלגולי המציאות, של כל החיים כולם, להיותם הבעה של ההנהגה האלוקית המביאה את העולם אל היחוד השלם של 'אתה אחד ושםך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ'. האמירה שלנו אינה

45. שיח יצחק בסידור הגר"א, פסוקי דזמרה.

מהווה רק הכרזה, אינה מביעה רק את המבט שלנו, אלא יוצרת נתיבים לגילוי ולחשיפה של "ותחזינה עינינו", ובכך משתנה המציאות. כשיש רזולוציה מאד מדויקת – ולנו אין – ניתן לראות כיצד כל תפילה פועלת. מדוע לנו אין רזולוציה מדויקת? את התפילה אנו מביעים במילים, אבל מהותה של התפילה היא התמצית הפנימית, שהיא תוכן שאפס קצהו מתגלה במילים ובמחשבות הגלויות. תמצית זו הולכת ומשתלשלת למילים, לתביעה לחיים גלויים, ולכן ה'המתפלל צריך שיחתוך בשפתיו'⁴⁶. אנחנו חיים בעולם המתפענח על ידי מילים, המצליח להיות מובן על ידי תודעה, אך עולם זה, המובן, הוא קצה של שירה אדירה, אותה שירה המתנשאת על ידי הכח הצומח המתמיד שבמציאות, שירת האילנות בשמיעתם את מעשה המרכבה. תפקידנו בתפילה הוא להביע את המילים, את התוכן כפי מבטינו החלקי. מבט חלקי זה הוא גוף התפילה. אך עומק מציאות התפילה חבוי וטמון בערכים העומדים למעלה משמות ומגמות. התפילה יוצרת את ההופעה של עליונות זו בחיים, אבל עיקר שורשה הוא בעליונות הזו, שם מתרחשים הדברים, ורק מתוך מבט עליון זה אנו יכולים לראות את פעולת התפילה המדויקת.

כשמגיעים לתפילה על בניין בית המקדש צריכים להיות נקיים מכל אגו, מכל מבט פרטי, סובייקטיבי. התפילה כולה היא כנגד תמידין שהקריבו בבית המקדש, אבל כשהתפילה מגיעה לשיאה, לבקשת החזרת העבודה לדביר ביתך, התפילה הופכת להיות כולה כללית, אין 'אני' העומד מול כנסת ישראל כולה, אלא אנו שואבים את כל חיינו, את כל מהותנו, את כל שאיפותינו, את כל רצונותינו, את כל הגוונים שהם הכי הכי שלנו, מהמעייין הגדול יותר של כנסת ישראל כולה. הצד הנסתר העליון שבכנסת ישראל מופיע בתביעה זו. זהו הצד הפנימי שכולו נובע מההולכה של רבונו של עולם את העולם לגילוי התוכן של הוא ושמו אחד. זהו הצד הפנימי שבו יש רק טוב מוחלט לכל, ללא שום נתינת

46. ברכות לא: ועיין נפש החיים שער ב' פרק י'.

מקום לרע להיות. זהו שיא השיאים של הדבקות. מה שהזכירו כאן תואר 'עמך ישראל' בתחילת הברכה, וגם אמר 'ובתפילתם' – לשון נסתה, שלא כדרך כל הברכות שהם בלשון נוכח. הטעם, כי להפיק רצון מהשי"ת צריך לזה תשובה שלמה ומעשים טובים המחבבים אותו ליוצרו... כי יתכן להיות העוון נסלח ונפדה מכל היסורין ומכל גזירה ואין לד' הפץ בו ומנחה לא ירצה מידו, ותאוות הצדיקים מההצלחות להפק רצון מד' ושיחפוף בהם ורצונו החיים הקיימים והאמתיים והאור הגדול הכולל כל הנעימות... ומאשר צריך לזה זכות עצום על כן תכסנו בוושה לבקש זאת עלינו בפרטיות, רק על כלל ישראל אשר יש בהם צדיקים וחסידים, ובהכלל יזכו גם שאינם ראויים...⁴⁷

תפילה מתוך מסירות

זהו צד הגדלות שבתפילה, זהו צד הגדלות שבתורה. בחינה זו, אש זו, מתגלה מתוך מסירות נפש גדולה, מסירות נפש המציירת את החיים השלמים, העליונים, הכלליים, שרק מתוכם יש ערך לכל אותן רזולוציות מדויקות הקרויות אדם פלוני או אלמוני. הגר"א⁴⁸ כותב שכל מילה מתחילת תפילת 'עלה ויבוא', מכוונת כנגד מדרגת עליה ופגישה עם ההנהגה האלוקית את המציאות. אנו מבקשים מהקב"ה להעלות את תפילתנו ממדרגה למדרגה, ולחשוף בתוכה עומק יותר גדול ממה שאנו עצמנו מבינים וחשים. 'וירצה' – ברקיע הנקרא זבול כי שם מקטירין זבחי רצון כמו שאמרו בסוף מסכת מנחות⁴⁹ 'לעולם זאת על ישראל' – אמר רב גידל אמר רב: זה מזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן ועיין שם תוספות 'ומיכאל' מדרשות חלוקין, יש מי שאומר

47. שיח יצחק, סידור בגר"א, ברכת 'רצה'.

48. מופיע בסידורי הגר"א על 'עלה ויבוא'.

49. קי.

נשמותיהן של צדיקים ויש מי שאומר כבשים של אש, והיינו דאמרין בשמונה עשרה בעבודה, ואישי ישראל ותפילתם מהרה באהבה תקבל, ברצון... 'וגם חכם הרזים... כתב... ואחר החורבן אמר לו הקדוש ברוך הוא, לא תקריב לי כו' כי אם נפשות הצדיקים ותינוקות שלא חטאו והם עולים לריח ניחוח...'' נשמותיהן של צדיקים המוקרבים במסירות נפש, הם הם אישי ישראל. הפוסקים⁵⁰ נחלקים כיצד להסביר את הביטוי אישי ישראל, האם הוא חוזר לעבודה "והשב את העבודה לדביר ביתך ואישי ישראל"⁵¹, או שהוא המהות הפנימית של התפילה. "ואישי ישראל הן נשמות הצדיקים שמקריב מיכאל השר הגדול על המזבח של מעלה, ולמטה הן הקרבנות שמקריבים הצדיקים ומוסרים נפשותיהם להקב"ה על כל דיבור ודיבור היוצא מפיהם המכונה בשם מזבח... והקרבנות אלו שהן באש ההתלהבות נקראו אישי ישראל, ותפילתם היא גוף התפילה שהן תיבותיה"⁵² מהותה של תפילה היא מסירות הנפש. מסירות זו יוצאת אל הפועל בתפילתם של החסידים אבל היא מופיעה בצורה הטבעית בכל תפילה ותפילה. מסירות זו, אש זו, היא המצע והבסיס לתפילה ולכוונתה. אבל קודם כל היא מציאות חיה. לכן "כל אדם העומד להתפלל לא שייך בו 'מתעסק', דלעולם יש בו ידיעה כהה שהוא תפילה לפניו יתברך, אלא שאין ליבו ער כל כך, ובידיעה קלושה סגי (מספיק) דיעבה, אלא שאינה רצויה ומקובלת כל כך"⁵³. כשאנו מגיעים לבקשה להחזיר את עבודת בית המקדש, אנו זקוקים לתפילה רצויה ומקובלת, ואתה תחפוץ בנו ותרצנו'. אנו מרוממים את החיים שלנו אל הגובה של כנסת ישראל כולה, המתגלה בחיי החסידים המוסרים את נפשם ברוח ובגוף⁵⁴.

50. עיין תוס' מנחות קי. ד"ה מיכאל ובטור או"ח סימן קה'.

51. וכך הכריע הגר"א בביאורו לשו"ע שם.

52. שו"ע הרב סימן קה' סעיף ב'.

53. חזון איש, גליונות לחידושי הגר"ח על הרמב"ם הלכות תפילה פרק ד' הלכה א' ד"ה ה' דברים.

54. כך עולה מדברי קיצור השל"ה, שאין הכוונה רק למסירות נפש שברוח אלא מסירות

מסירות נפש זו בתור מציאות חיה, הופכת להיות אמת החיים בדור שלנו⁵⁵. כשאנו חיים במחיצת לוחמים מוסרי נפש ממש, כשאנו חיים בדור בו נתבע מכל אחד להיות חלק מהמוכנים למסור את נפשם על ישוב הארץ, על עזרת ישראל, על בניה והבאת גאולה, התפילה מתרחבת יותר. התפילה היא ההבאה לחיים השלמים את מציאות הדבקות של 'עזה כמוות אהבה'⁵⁶, ואת רוממות הדעת והחיים של החסידות העליונה הזו. ככל שאנו חוזרים לארץ כך הגדלות העומדת בבסיס התורה ובבסיס התפילה הולכת ומתגלה. **שואלים במה זכה דורנו לגאולה. התשובה פשוטה היא, הוא זכה מפני שעסק במצוה היותר גדולה שבכל המצוות, במצוה השקולה ככל התורה כולה, מפני שהוא עסק בגאולת ישראל. ולא רק עסק, אלא הוא עוסק ויעסוק בלא הרף בגאולתו, וכח אלוקי זה**

נפש ממשית, וכפשוט דברי התוס'. "בברכת רצה לא יאמר ותפילתם מהרה תקבל, רק ותפילתם תקבל, כי קאי (מוסב) על ואישי ישראל שהם נשמות צדיקים הנקרבים על ידי מיכאל כהן גדול של מעלה, שלא יתפללו חס וחלילה על מיתת הצדיקים." (מסכת חולין, דיני תפילת שמונה עשרה, עמוד קסא' במהדורת תשנ"ח).

55. "אמר צדיק אחד: התורה נדרשת כידוע בפשט וברמז, אבל יש שהפשט הופך להיות רמז, והרמז – פשט. בזמן שישראל ישבו בארץ ישראל ומלכות ישראל היתה קימת, היה הפשט של 'כי תצא למלחמה' – מלחמה ממש, כפשוטה, אלא שבתורת רמז ידעו, כי יש גם מלחמה פנימית בכל אחד ואחד, מלחמת היצרים... וכשחרב המקדש, ומפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו, ואיש אינו נלחם בנו ואנו איננו נלחמים באחרים... הפך הרמז לפשט: כי תצא למלחמת היצר ונתנו ד' אלוקיך בידך... אלא שבתורת רמז ידעו שיש בפסוק זה עניין של מלחמה ממש, כפשוטה, בשעה שהיינו בארצנו. והנה בימינו אנו, שוב חזר הפשט למקומו, שוב יש מציאות של מלחמה בארצנו, והובטחנו 'כי תצא למלחמה... ונתנו ד' אלוקיך בידך', אבל בתורת רמז עלינו לדעת שיש גם מלחמת היצר..." (הרה"ג ש"י זיין, 'לתורה ולמועדים', כי תצא א' עמוד 255).

כך גם אנו חוזרים לארץ, ומסירות נפש הופכת להיות כפשוטה, הופכת להיות פשוטה ממש ומציאות ממש המקיפה את כל 'מקהלות עמך בית ישראל'.

מרוממהו ומשגבהו בישועה.⁵⁷ עסק זה בגאולה, הוא עסק מתוך מסירות נפש עליונה המעלה את כולנו להיות בעלי ערך של חסידות. החסידות היא המוטיבציה האמתית שלנו לעבודת ד' והיא נותנת ערך חדש לתורה ותפילה בארץ ישראל, בדור שלנו.

כשבונים בית שמגדלים בו תורה ובית שמגדלים בו תפילה, מגדלים אנשים עם אחריות לתורה ועם אחריות לתפילה, אנשים המבינים שיש מציאות עליונה אותה הם זוכים לגלות ונתבעים לחשוף, והתורה והתפילה באות אז מהמעייין הפנימי של שורש השורשים של נשמת ישראל. מתאחדת היא השתפכות הנפש, העריגה הנפשית, השתוקקות הלב, עם מציאות החיים שאנו חלק מתוכה, ומגלה את ערך החיים, את אומר הדבקות הפנימי של מסירות הנפש.

דבקות פנימית זו מתגלה בשיאה בשיאית בניין בית המקדש "אוהבי ד' המחכים בבנין אריאל". בית המקדש עומד למעלה מכל ערך הנתפס במחשבות מוגבלות שיש להן נגיעה עם עולם פרטי, "מרום מראשון בית מקדשנו". הרוממות העליונה של אור הקדש, עומדת היא למעלה מכל הגבלה, אפילו מכל תכן המגביל איזו מטרה, תכלית או כונה. באין שום יכולת לצייר לנו כלל איזו היא רוממות קדושה כזאת, המתנשאת למעלה מכל כונה ומגמה, עלול השכל הירוד המוגבל השכל הכבול לכבלי הדמיון לטעות ולחשוב, שאם אנו שוללים כונה, ומגמה, הרי התכן הוא מקרי ועזוב. אבל זה בא רק מתוך קטנות ההקשבה של שכל האדם, הנלחץ בין מצריו. אמנם האמת העליונה מרוממת אותנו ממעל לכל כונה וכל מגמה, האמת העליונה, הפשוטה מכל⁵⁸, מתגלה ברוח הנבואה השורה על חסידים הראשונים בתפילתם, ושם הן מגמות כל המגמות ותכלית כל התכליות וכוונת כל הכוונות כולן. בנין בית המקדש, כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו, הוא נעוץ באור המקודש המקורי העליון,

57. שמונה קבצים קובץ ז' פסקה רא'.

58. אורות הקדש חלק א' עמוד ד.

שאינן כל העולם כולו, וכל גבולי מגמותיו, שאיפותיו וכונותיו, כדאי לו. בשביל כך הננו מתרוממים בהבעתה של תפלה זו, של בנין ביהמ"ק, גם בהיותנו מקשרים אותו לערכים שלנו, במהרה בימינו, ממעל לכל בטוי המתאים לכונה מוגבלת, ואין אנו אומרים לשון מפעל מגמתי, שתבנה ביהמ"ק, אלא שיבנה ביהמ"ק, כאילו הדבר נעשה מאליו, ממעל לכל הקשר שאנו רגילים להבין ביחושם של סבות ומסובבים, ושל רוח המפעל המקשר אותם, על פי דיוק מגמתי, שהמפעל נעשה אמצעי לאיזו תכלית מיוחדת. אבל כאן מתרוממים אנו אל הרום העליון, שעומד ממעל לכל דבר של הרכבה של תכלית ואמצעיים, כי הכל הוא נשגב, הכל הוא מגמתי במובנו היותר עליון. וכל זה צריך הוא לחדור בערכים המוגבלים שלנו, בצורת הזמן שלנו, בשאיפת החיים שלנו, להעלותם עדי עד למקור כל חיי החיים, לחסן כל היקר, וכל תפארת פארי עולמי עולמים, חישוף הרצון במקורו מראש תאות עולם, ברכות הורים אינתי עולם. יהי רצון מלפניך, ד' אלוקינו ואלוקי אבותינו, שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו.⁵⁹

רוממות החיים העומדת למעלה מכוונה, למעלה ממגמה, מסוגלת להיתפס רק על ידי התרוממות החיים שלנו כולם. הצמאון להבלע כולו ברוח ישראל צריך הוא להתגב. לחשוב ישראליות, להרגיש ישראליות, לחיות חיים ישראליים, לראות בשמחת ישראל, זאת היא מגמה עמוקה גבוהה ורחבה, מלאה טל חיים של קודש, מובדלת מרגש דוגמתה אצל אומות העולם, שרפוד בהרבה שנאת הבריות ורשעה בלא אידיאל קדש פנימי, הצמאון לרוח האומה צמאון הוא לד', לאור תורה, ליושר, לחכמה, וכל טוב ונעלה.⁶⁰

אלישע זוכה לתפילה עליונה, לתפילה גדולה, מתוך המפגש שלו עם אליהו. אז הוא מקריב את השור ששימש אותו לעבודת האדמה, והופך את העבודה כולה למבוע של כיסופים לאלוקים, לביטוי חי של קרבת אלוקים המפעמת בקרבו. הוא מרכז את כל חייו ומוסר אותם אל נקודה

59. עולת ראייה א' עמוד קפד' "יהי רצון".

60. אורות עמוד קמז פיסקה ה'.

גדולה יותר מחייו הפרטיים, ומתוכה הוא מאיר את כל החיים ומגלה בהם ערך אחר. זו המסירות היוצרת ניסים גדולים, 'ניסיך שבכל עת', זו המסירות האיכותית שכל התפילה בנויה עליה באופן חבוי, ומתגלה במילים של התפילה עצמה. מסירות זו מתגלה במילים, באה לחיות את הגוף עצמו, ולכן חשובה כל כך כוונת המילים בתפילה.

כבוד אלקים וכבוד מלכים בראש השנה

המשנה בחגיגה⁶¹ מלמדת שישנם דברים שראוי לא לחקור עליהם. "המסתכל בארבעה דברים רתוי (ראוי) לו כאילו לא בא לעולם: מה למעלה, מה למטה, מה לפניו ומה לאחור, וכל שלא חס על כבוד קונו רתוי לו שלא בא לעולם". האדם הינו חוקר בטבעו. החקר אינו בא בכדי לסדר את העולם, אלא כדי לבנות את היחס הנכון שבין האדם לעולם. "כי טעם החיוב לחקור על מעשה אדם, בכדי לפשפש ולתקן בחינת הכבוד האלוקי שנפגם על ידו, להחזירו אל הקדושה. ומי שחוקר על מעשה אדם ומתקן את בחינת הכבוד, איהו (הוא) נקרא חס על כבוד קונו. אבל מי שאינו חוקר על מעשה אדם לתקן את בחינת הכבוד שנפגם על ידו — הוא כאינו חס על כבודו."⁶² שכל האדם, כשאינו נלחץ במצרו, אינו מתיימר להבין הכל, להגדיר הכל, אלא לנבוע מהכל, וממילא להופיע בתורה ותפילה. "לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין להיפטר ממנה"⁶³.

אמר רבי לוי: כתיב 'כבוד אלהים הסתר דבר' וגו'. כבוד אלהים הסתר דבר עד שלא נברא העולם, כבוד מלכים חקור דבר משנברא העולם.⁶⁴

61. פרק ב' משנה א'.

62. שער התפילה, שער ראשון פרק ב'.

63. אבות ב' טז'.

64. ירושלמי חגיגה פרק ב' הלכה א.

החקירה ומצוות החקירה היא גילוי כבוד מלכותו במצרי העולם. היא מרחיבה את המלכות, היא מגלה את המלכות, אך כולה נמשכת מישראל ותורה שקדמו לעולם, ששם 'כבוד אלוקים הסתר דבר'.

וירא אלהים את כל אשר עשה וגו'. רבי לוי פתח: 'כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר'. רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינא אמר: מתחילת הספר ועד כאן כבוד אלהים הוא הסתר דבר, מכאן ואילך כבוד מלכים חקור דבר, כבוד דברי תורה שנמשלו במלכים שנאמר בי מלכים ימלוכו לחקור דבר⁶⁵. גם עצם הבריאה בסוד היא נתונה, ורק מבריאת האדם מתחיל להופיע כח החקירה המתגלה בדברי התורה. ראש השנה, יום בריאת האדם, הוא יום המעבר מ'כבוד אלוקים הסתר דבר' ל'כבוד מלכים חקור דבר'⁶⁶. יום הדין הוא היום בו מתגלה הרצון האלוקי לברוא את העולם במידת הדין, היום בו מתגלה היכולת להתאים את בריאת האדם לסֵתֶרם של דברים" "בכסה ליום חגיגו". בראש השנה אנו באים ומתכנסים אל נקודה עליונה זו של היחס שבין בריאת האדם ומעשה בראשית' לבין הערך המתעלה מעל גבולות עולם, אל 'מרום מראשון', משם נובעת החכמה, משם נובעים הכיסופים, זוהי נקודת הגדלות הפנימית של השנה.

ראש השנה הוא הזמן בו אנו מגדלים את התורה ואת התפילה. אלישע מלמדנו ביום הזה להיות אנשים כלליים באופן מוחלט. הוזהר הקדוש⁶⁷ מתאר את המפגש בינו לבין האישה השונמית בראש השנה.

65. בראשית רבה פרשה ט' אות א'.

66. פחד יצחק, ראש השנה, מאמר א'.

67. זהר שמות תחילת פרשת בשלח, דף מד. מובא בספרי חסידות רבים. " 'ויהי היום ויבוא שמה', 'ויהי היום' מאן הוא יומא דא, אלא כמה דאוקמוה, ותא חזי ההוא יומא יומא טבא דראש השנה הוה דאתפקדו ביה עקרות דעלמא ואתפקדן ביה בני עלמא קרא לשונמית ואמר 'הנה חרדת אלינו את כל החרדה הזאת', בגיני כך אצטריכנא לעיינא יומא דא בדיני דעלמא דקודשא בריך הוא דאין ביומא דא לעלמא, ובגין דאתפרשנא בלחוד באתר דא אצטריכנא לאסתכלא ברגיזו דעלמא 'ומה לעשות לך היש לדבר לך

"ויהי היום" – יום זה הוא ראש השנה, וביום זה מוכרחים אנו להיות 'בתוך עמי אנכי יושבת', להיות חלק מוחלט מהכלל. מתוך התאחדות מוחלטת זו, מתאחדות התורה והתפילה בתפילת מוסף, עת אנו מתפללים מתוך פסוקים, פסוקי מלכויות זכרונות ושופרות. התאחדות זו באה מהאש הגדולה, הפנימית, הנובעת מכבוד אלוקים הסתר דבר, מעולם בו אורייתא קוב"ה וישראל חד, וד' החפץ למען צדקו, צדקו של ד' וצדקם של ישראל, מגדיל את התורה ומגדיל את התפילה. "תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגינו" – הבסיס והתשתית של תפילה זו והתאחדות זו היא תקיעת השופר המגלה את הקול הפנימי המתאחד עם מסירות הנפש של יצחק, המתאחד עם האש של מתן תורה, והולך ומגלה את קול השופר הגדול המופיע את חרותנו. שנה טובה ומתוקה.

אל המלך או אל שר הצבא' – וכי מלה דא למה אצטריכא לגבי אתתא דלא נפקת ולא אזלת ולא עאלת בהיכלא דמלכא? אלא יומא דא הוה גרים דכל בני עלמא יתבין בדינא, ובההוא יומא אקרי קודשא בריך הוא מלך המלך המשפט, אמר לה אי את אצטריך לך לגבי מלכא עלאה על עובדין די בידך, 'ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת' – מאי קאמרת? אלא בשעתא דדינא תליא בעלמא לא יתפרש בר נש בלחודוי ולא יתרשים לעילא ולא ישתמודען ביה בלחודוי דהא בזמנא דדינא תליא בעלמא אינון דאשתמודעון ורשימין בלחודייהו אף על גב דזכאין אינון אינון אתפסן בקדמיתא, ועל דא לא לבעי ליה לאיניש לאתפרשא מבין עמא לעלם דבכל זמנא רחמי דקודשא בריך הוא על עמא כלהו כחד, ובגיני כך אמרה בתוך עמי אנכי יושבת ולא בעינא לאתפרשא מנייהו כמה דעבדנא עד יומא דין... "תרגום – מהו יום זה? אלא כמו שהעמידוהו, ובא וראה, היום ההוא, יום טוב של ראש השנה היה, שנפקדו בו עקרות העולם, ונפקדו בו בני העולם. קרא לשונמית ואמר: 'הנה חרדת אלינו את כל החרדה הזאת', בגלל זה אני צריך לעיין ביום זה בדין העולם, כי הקב"ה דן ביום זה את העולם, ובגלל שהתפרשתי לחוד, במקום

זה, (שהלא האישה השונמית עשתה לו עליית גג מופרדת לעצמו), אני צריך להסתכל ברוגז העולם. 'ומה לעשות לך היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא?' וכי דבר זה למה נצרך לגבי אישה שלא יוצאת ולא הולכת ולא באה להיכל המלך? אלא יום זה היה גורם, שכל בני העולם יושבים בדיון, וביום זה נקרא הקב"ה מלך, המלך המשפט, אמר לה אם את נצרכת לך אל מול המלך העליון על המעשים שבידך. 'ותאמר, בתוך עמי אנכי יושבת'. מה אמרה? אלא בשעה שהדין תלוי בעולם, לא יפרוש אדם בלבדו, ולא יהא רשום למעלה, ולא יתוודעו בו בעצמו, שהלא בזמן שהדין תלוי בעולם, אלה שמתוודעים ורשומים לעצמם, למרות שהם זכאים, הם נתפסים בתחילה. ועל זה לא יתרצה אדם לפרוש מתוך עם ישראל לעולם, שבכל זמן רחמיו של הקב"ה על עם ישראל כולו כאחד, ובגלל זה אמרה 'בתוך עמי אנכי יושבת', ולא רוצה אני לפרוש מהם, כמו שעשיתי עד יום זה.

